

BOSNA I HERCEGOVINA
MINISTARSTVO CIVILNIH POSLOVA

**Informacija o implementaciji Preporuka za politike djelovanja sa Mapom puta za
unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini**

novembar, 2023. godine

I Uvod

Zakoni na svim nivoima vlasti i svim nivoima obrazovanja u Bosni i Hercegovini garantuju svakom djetetu jednako pravo pristupa, jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju i uživanje istovjetnog tretmana, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Nijedan zakon ne sadrži diskriminirajuće odredbe.

U okviru I faze Zajedničke akcije Evropske unije i Vijeća Evrope „Kvalitetno obrazovanje u multietničkim društvima“, koja je realizirana od januara 2018. godine do maja 2019. godine, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine je, u saradnji sa nadležnim obrazovnim vlastima u Bosni i Hercegovini, pripremilo dokument „Preporuke za politike djelovanja sa Mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini“, a koji je, na svojoj 15. sjednici, održanoj 02. 09. 2020. godine, usvojilo Vijeće ministara Bosne i Hercegovine.

Navedene Preporuke su usklađene sa vizijom Vijeća Evrope za kvalitetno obrazovanje i Preporukom CM/Rec(2012)13 Odbora ministara državama članicama o osiguravanju kvalitetnog obrazovanja, kao i sa međunarodnim standardima za kvalitetno obrazovanje za sve, posebno u segmentu inkluzije. Mjere predložene ovim dokumentom ističu potrebu da se kvalitetno obrazovanje za sve doživljava kao javno dobro i osnovna društvena vrijednost u Bosni i Hercegovini. Preporuke za politike djelovanja predviđaju da se dalja integracija raznolikog društva Bosne i Hercegovine unaprijedi povećanjem socijalne kohezije zasnovane na interkulturalnim kompetencijama učenika, njihovih roditelja i nastavnika.

Implementacija predloženih Preporuka bi trebala doprinijeti unapređenju inkluzivnog obrazovanja i daljem razvoju inkluzivnih obrazovnih politika, što bi trebao biti kontinuiran proces, vizija i cilj nadležnih obrazovnih vlasti u Bosni i Hercegovini i svih relevantnih partnera, za ostvarenje kvalitetnog obrazovanja na svim nivoima, za sve.

Aktom Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine od 29. 09. 2020. godine, nadležne obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini, kao i agencije za obrazovanje su obaviještene o Zaključku Vijeća ministara Bosne i Hercegovine o usvajanju navedenih Preporuka. Nadležnim obrazovnim vlastima su istim aktom dostavljene usvojene Preporuke, u cilju daljeg postupanja.

Na rezultatima ostvarenim tokom implementacije I faze Zajedničke akcije Evropske unije i Vijeća Evrope „Kvalitetno obrazovanje u multietničkim društvima“, započela je druga faza projekta, pod nazivom „Kvalitetno obrazovanje za sve“, koja je podržavala efektivnu implementaciju dokumenta „Preporuke za politike djelovanja sa Mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini“.

Aktivnosti u okviru II faze Zajedničke akcije su realizirane u periodu od 24. 05. 2019. godine do 31. 12. 2022. godine, u trajanju od 43 mjeseca, u koje su bile uključene sve nadležne obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, pedagoški zavodi u Bosni i Hercegovini, te 29 pilot škola iz Bosne i Hercegovine.

II faza Zajedničke akcije Evropske unije i Vijeća Evrope bila je zasnovana na 6 specifičnih ciljeva identificiranim u „Preporukama za politike djelovanja sa Mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini” i to:

1. Osigurati da se kvalitetno obrazovanje za sve doživljava kao javno dobro i osnovna društvena vrijednost u Bosni i Hercegovini;
2. Osigurati integraciju diverzificiranog društva u Bosni i Hercegovini kroz unapređenje društvene kohezije na osnovu interkulturalnih kompetencija svih zainteresiranih strana;
3. Provesti antidiskriminatorne politike u skladu sa međunarodnim standardima;
4. Razviti demokratsku kulturu u školama zasnovanu na načelima (demokratskih) prava i odgovornosti; aktivnog, svrsishodnog i djelotvornog učešća, uključujući učešće u upravljanju; vrijednostima, poštovanju i zaštiti različitosti;
5. Osnajziti učenike da postanu kompetentni pojedinci, sposobni za kritičko i inovativno razmišljanje te samim tim potpuno spremni da postanu građani koji efektivno učestvuju u životu raznolikog društva u Bosni i Hercegovini;
6. Unaprijediti kompetencije nastavnika, direktora škola i ostalog školskog kadra kako bi mogli realizirati specifične ciljeve 2, 3, 4 i 5 te pomoći u realizaciji prvog specifičnog cilja.

Cijeneći važnost osiguranja kvalitetnog obrazovanja za sve i promovisanje unapređenja inkluzivnog obrazovanja i dalji razvoj inkluzivnih obrazovnih politika, Evropska komisija na sastancima Pododbora za inovacije, informaciono društvo i socijalnu politiku između Evropske unije i Bosne i Hercegovine preporučuje svim obrazovnim vlastima u Bosni i Hercegovini da, u saradnji sa Ministarstvom civilnih poslova Bosne i Hercegovine, osiguraju jednak i nediskriminirajući pristup obrazovanju. U tom smislu, Evropska komisija na sastancima Pododbora traži izvještavanje o provedbi Preporuka za politike djelovanje, sa posebnim fokusom na njihovo integrisanje u obrazovne sisteme Bosne i Hercegovine.

Imajući u vidu da je fokus II faze Zajedničke akcije Evropske unije i Vijeća Evrope bio na realizaciji Preporuka za politike djelovanja, u nastavku donosimo pregled ostvarenih rezultata tokom realizacije istih.

II Implementacija „Preporuka za politike djelovanja sa Mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini“

Aktivnosti unutar II faze Zajedničke akcije su imale za cilj poticanje kvalitetnog obrazovanja za sve promocijom inkluzije i prijedloga za rješavanje problema diskriminacije u obrazovnom sistemu primjenom antidiskriminirajućih pristupa zasnovanih na evropskim standardima i praksama, posebno na Preporuci CM/Rec(2012)13 Odbora ministara državama članicama o osiguranju kvalitetnog obrazovanja i Referentnom okviru kompetencija za demokratsku kulturu (RFCDC) Vijeća Evrope.¹

Navedenom akcijom podržani su glavni akteri u obrazovanju u Bosni i Hercegovini kako bi se omogućila primjena principa demokratske kulture kao ključnog elementa kvalitetnog obrazovanja kako na nivou donosilaca odluka, tako i na nivou obrazovnih institucija, konkretnije, škola.

Na nivou politika djelovanja, nadležne obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini pokazale su svoju predanost njegovanju demokratske školske kulture i poboljšanju kvalitete obrazovanja za sve, usvajanjem „Preporuka za politike djelovanja sa Mapom puta za unaprjeđenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini“. Dokument ima za cilj poboljšati kvalitetu obrazovanja za sve u Bosni i Hercegovini, u skladu sa evropskim standardima i prema viziji kvalitetnog obrazovanja sadržanoj u preporukama Odbora ministara Vijeća Evrope.

Kako bi se osiguralo da nadležne obrazovne vlasti i nastavnici razviju zajedničko razumijevanje demokratske školske kulture te da nastavni plan i program promoviše društvenu integraciju uz poštivanje različitosti u Bosni i Hercegovine, 2019. godine provedeno je potpuno mapiranje postojećih kurikuluma i nastavnih praksi iz historije i geografije kako bi se procijenila njihova povezanost sa Referentnim okvirom kompetencija za demokratsku kulturu (RFCDC-om) i Zajedničkom jezgrom nastavnih planova i programa² (tamo gdje se ona implementira) koju je izradila Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO). Savjetodavni odbor Zajedničke akcije usvojio je 2020. godine izvještaje koji daju preporuke usmjerene na osavremenjivanje i poboljšanje kurikuluma historije i geografije uz promociju demokratskog školskog pristupa i kulture zasnovane na društvenoj koherentnosti i različitosti kao sastavnom dijelu društva. Vrijedi istaći i da su preporuke poslužile kao osnova za nadogradnju nastavnih planova i programa historije i geografije u Bosni i Hercegovini.

¹ Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu (RFCDC) namijenjen je onima koji se bave obrazovanjem u svim sektorima sistema obrazovanja, od predškolskog, preko osnovnog i srednjeg obrazovanja, do visokog obrazovanja, uključujući obrazovanje odraslih i stručno obrazovanje. Srž Referentnog okvira čini model kompetencija (određene vrijednosti, stavovi, vještine, znanje i razumijevanje) koje je neophodno da učenici steknu ukoliko žele da djelotvorno učestvuju u demokratskoj kulturi i da žive u miru s drugima u kulturno raznolikim demokratskim društvima.

² Zajednička jezgra definisana na ishodima učenja predstavlja temeljni dokument kojim se određuje pravac razvoja odgojno-obrazovnih sistema u Bosni i Hercegovini, od predškolskog nivoa do završetka srednjoškolskog odgoja i obrazovanja. Dokument je namijenjen ministarstvima obrazovanja, pedagoškim zavodima, Zavodu za školstvo i Pedagoškoj instituciji koji dalje trebaju razvijati cjelovite razvojne programe za predškolski odgoj i obrazovanje, nastavne planove i programe za osnovno obrazovanje, gimnazije, te za općeobrazovne predmete u srednjem stručnom obrazovanju.

Poduzeti su i sljedeći drugi važni koraci za usmjeravanje procesa reforme obrazovanja i promociju prednosti multietničkih i demokratskih škola za kvalitetno obrazovanje stvaranjem, podržavanjem i jačanjem politika djelovanja i školskih mreža kao i uspostavljanjem regionalne saradnje kroz zajedničke događaje za razmjenu najboljih praksi u regiji.

Mreža obrazovne politike (Policy Network) je uspostavljena kao rezultat navedene Zajedničke akcije, te služi kao međusektorska platforma na više nivoa u kojoj učestvuje širok spektar učesnika (iz sektora obrazovanja, socijalne zaštite i zdravstva, sa svih nivoa vlasti, praktičari – direktori škola, članovi školskih odbora, predstavnici prosvjetnih inspekcija, istraživači i edukatori nastavnika, predstavnici civilnog društva, roditelji). Članovi *Policy Network*-a, konkretnije, predstavnici Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, 10 kantonalnih ministarstava obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine i obrazovnih vlasti u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, koji su ujedno i članovi Savjetodavnog odbora Zajedničke akcije, unaprijedili su svoje kompetencije u smislu demokratske kulture i razumijevanja svoje uloge u promociji inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja nakon posebnih radionica o provedbi „Preporuka za politike djelovanja sa Mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini” i razmjeni regionalnih politika.

Uspostavljena je i *Mreža škola* koja se sastoji od 29 pilot škola iz 10 kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine, škola Republike Srpske i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i kojoj je pružena podrška u boljem razumijevanju i implementaciji Referentnog okvira kompetencija za demokratsku kulturu (RFCDC).

Tabela 1. Lista pilot škola učesnica Zajedničke akcije:

	Naziv škole	
1.	Osnovna škola „Harmani II“	Ešrefa Kovačevića, Bihać
2.	Školski centar Fra Martina Nedića	XI ulica bb, Orašje
3.	Prva osnovna škola	Alije Izetbegovića 2, Srebrenik
4.	Mješovita srednja škola Čelić	Čelić bb
5.	Osnovna škola „1. mart“ Jelah	Jelah
6.	Druga gimnazija Zenica	Majdandžik 2, Zenica
7.	Osnovna škola „Fahrudin Fahro Baščelija“	Omladinska 1, Goražde
8.	Osnovna škola katoličkog školskog centra „Petar Barbarić“	Školska 1, Travnik
9.	Osnovna škola „Travnik“	Školska bb, Travnik
10.	Srednja škola „Fojnica“, Kiseljak	Žrtava domovinskog rata 11, Kiseljak
11.	Gimnazija Mostar	Španski trg, Mostar
12.	Srednja prometna škola	Mile Budaka 26, Mostar
13.	Srednja mašinsko-saobraćajna škola	Mile Budaka 26a, Mostar
14.	Osnovna škola Čapljina – područna škola Domanovići	Petra krešimira IV, Čapljina
15.	Srednja škola Antuna Branka Šimića	Dr. Franje Tuđmana 14, Grude

16.	Osnovna škola Marka Marulića Ljubuški	Ulica Hrvatskih branitelja 31, Ljubuški
17.	Osnovna škola „Safvet-beg Bašagić“	Gimnazijska 1, Sarajevo
18.	Treća gimnazija	Vilsonovo šetalište 16, Sarajevo
19.	Osnovna škola „Ivana Mažuranića“	Brigade kralja Tomislava bb, Tomislavgrad
20.	Gimnazija „Vaso Pelagić“	Trg pravde 3, Brčko
21.	Četvrta osnovna škola, Brčko	Bulevar mira 14, Brčko
22.	Gimnazija „Filip Višnjić“	Račanska 94, Bijeljina
23.	Ugostiteljsko-ekonomska škola	Vuka Karadžića 16, Prijedor
24.	Osnovna škola „Georgi Stojkov Rakovski“	Dragiše Vasića 29, Banja Luka
25.	Osnovna škola „Desanka Maksimović“	Branislava Nušića 7, Prijedor
26.	Osnovna škola „19. april“	Svetog Save 4, Derventa
27.	Osnovna škola „Sveti Sava“	71A, prvi sprat, Zvornik
28.	Centar srednjih škola Trebinje	Vožda Karađorđa 1, Trebinje
29.	Srednjoškolski centar „Jovan Dučić“	Dujka Komljenovića, Kneževo

Kao rezultat toga, 29 pilot škola uvelo je praksu demokratske kulture koja odražava Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu (RFCDC). Među tim praksama, kao ključne, izdvajaju se sljedeće: stvaranje „učionica digitalne demokratije“; organizacija internetskih „pričaonica“; osnivanje 29 školskih klubova za kritičko mišljenje i vrijednosti; 20 školskih projekata koji zajednički provode pilot škole iz različitih dijelova Bosne i Hercegovine i 15 praksi servisnog učenja koje promovišu cjelokupni školski pristup kroz saradnju sa lokalnim zajednicama.³

Na nivou škola, 454 nastavnika iz 29 pilot škola uključenih u Zajedničku akciju aktivno su promovisali dobrobiti demokratske školske kulture u svojim školama i lokalnim zajednicama kroz poticanje cjelovitog školskog pristupa i omogućavanje učešća učenika. Nastavno osoblje i uprava škola u pilot školama omogućili su da više od 949 učenika razviju odgovarajuće kompetencije za demokratsku kulturu, uključujući interkulturalne kompetencije, samopouzdanje i kritičko razmišljanje, podupirući ih da razviju vlastite Klubove za kritičko mišljenje u školama, pripreme video i druge materijala i aktivno promovišu demokratsku školsku kulturu ne samo unutar svoje škole nego i između drugih škola. Sveukupno su predstavljena 93 primjera dobre multietničke i demokratske školske prakse čiji je cilj bio nadahnuti i ohrabriti druge škole.

Proces uspostave *Školskih klubova* za kritičko mišljenje i vrijednosti, kao neformalne i visoko participativne strukture, pokazao je da istovremeno osnaživanje nastavnika i učenika omogućuje efikasniji razvoj Kompetencija za demokratsku kulturu (CDC)⁴. Nastavnici su informisani i obučeni o primjeni

³Servisno učenje ili učenje kroz angažman podrazumijeva izgradnju dječijih kompetencija da percipiraju i rješavaju probleme u zajednici prema mogućnostima i uzrastu. Naglasak je na učenju van učionice te povezivanje znanja koje djeca trebaju učiti u školi sa svakodnevnim životom u zajednici.

⁴ Izraz „kompetencija“ definiše se kao „sposobnost osobe da se pokrene i koristi odgovarajuće vrijednosti, stavove, vještine, znanja i/ili razumijevanja, da na odgovarajući način i efikasno odgovori na zahtjeve, izazove i mogućnosti (...) u datom

strategija podučavanja koje mogu koristiti u svojim razredima kako bi povećali učešće učenika i potaknuli njihove više nivoe razmišljanja. Štoviše, također su dobili priliku okupiti grupu zainteresovanih učenika u aktivnosti izvan učionice kako bi istražili mogućnosti razgovora o temama koje ih zanimaju i sučeljavanja različitih mišljenja.

Zajednička akcija je poticala društveni dijalog i društvenu koheziju između 29 pilot škola putem internetskih radionica za nastavnike i regionalnih chat soba („pričaonica”) za učenike. Učenici iz 20 srednjih škola (pet škola iz Bosne i Hercegovine, osam iz Srbije i sedam iz Crne Gore) bili su uključeni u seriju od šest regionalnih pričaonica. Pričaonice su omogućile mladim generacijama učenika da se povežu i razmijene svoja iskustva i mišljenja o nekoliko važnih tema kao što su ljudska prava, empatija, kritičko mišljenje. Jasno su pokazali da etničke barijere ne postoje kada se učenicima pruži prilika da zajednički planiraju i provode aktivnosti.

Tokom decembra 2021. i 2022. godine oko 600 učenika iz regije susrelo se sa svojim vršnjacima u nizu online pričaonica, koje su bile prilika za razmjenu mišljenja o raznim temama važnim za njihovo obrazovanje. Na taj način, obilježen je decembar kao „Mjesec demokratske školske kulture“, što je u skladu sa obilježavanjem Međunarodnog dana ljudskih prava, 10. 12. 2021. i 2022. godine. Također, 300 učenika i nastavnika dodatno je razvilo svoje Kompetencije za demokratsku kulturu (CDC) i promovisalo društvenu koheziju i borbu protiv diskriminacije tokom tri Ljetne škole organizovane 2020., 2021. i 2022. godine.

Glavni izazov tokom realizacije Zajedničke akcije bio je nastavak pružanja podrške pilot školama u periodu zatvaranja škola i zabrane okupljanja koje su donijele mjere COVID-19. Kada su početkom marta 2020. godine zatvorene škole u Bosni i Hercegovini i proglašeno vanredno stanje, uvedene su mjere ublažavanja kako bi se omogućio nastavak aktivnosti na njegovanju demokratske školske kulture. Kao brza reakcija, razvijen je *Priručnik za nastavnike o poučavanju Kompetencija za demokratsku kulturu (CDC) online*. Svrha navedenog Priručnika bila je pružiti pomoć oko 1 500 nastavnika u 29 pilot škola u Bosni i Hercegovini da kroz konkretne ideje i primjere aktivnosti podrže razvoj Kompetencija za demokratsku kulturu kod skoro 16 000 učenika. Priručnik su kao vrijedan alat prepoznale i druge regionalne institucije poput Zavoda za školstvo Crne Gore, Ministarstva prosvjete, znanosti i tehnološkog razvoja Srbije i Mreže centara za obrazovne politike. Priručnik je visoko ocijenjen od strane obrazovnih vlasti i škola u Bosni i Hercegovini.

Izrađeni su i video materijali o Referentnom okviru kompetencija za demokratsku kulturu (RFCDC) i dostavljeni pilot školama i ministarstvima obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

kontekstu. Model kompetencija Vijeća Evrope „Kompetencije za demokratsku kulturu“, uključuje četiri dimenzije – vrijednosti, stavove, vještine i znanje, te razumijevanje. (Kompetencije za demokratsku kulturu, str. 23).

Imajući u vidu izuzetan angažman UNICEF-a u oblasti inkluzivnog obrazovanja, a slijedom 6 specifičnih ciljeva (SC) i preporuka (P) koji su navedeni u Preporukama za politike djelovanja, u nastavku je pregled aktivnosti koje je UNICEF realizovao u saradnji sa domaćim vlastima:

SC 1. Osigurati da se kvalitetno obrazovanje za sve doživljava kao javno dobro i osnovna društvena vrijednost u Bosni i Hercegovini.

P 1.1. Promovisati obrazovanje kao društvenu vrijednost kroz podizanje svijesti društva o kvalitetnom obrazovanju kao javnom dobru i osnovnom ljudskom pravu.

UNICEF je, u saradnji sa nadležnim obrazovnim vlastima, sproveo prvo sveobuhvatno mapiranje resursa informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) osnovnih i srednjih škola. Za svaku administrativnu jednicu je sačinjena interaktivna mapa, čime je omogućen javni prikaz profila svih osnovnih i srednjih škola (centralnih i područnih) u odnosu na opremljenost digitalnim uređajima, pristup i kvalitet internet umreženosti. Podaci IKT mapiranja predstavljaju temelj za razvoj mjerenja interneta u realnom vremenu, kao i za planiranje investicija prema lokacijama i školama gdje je neadekvatan/onemogućen pristup internetu, odnosno informacijama potrebnim za obrazovanje za 21. vijek.

P 1.2. Podržati koordinaciju svih nadležnih ministarstava u definisanju vizije i ciljeva obrazovanja u BiH.

UNICEF i UNESCO su podržali Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine u izradi Izvještaja o konsultacijama za globalni Samit o transformaciji obrazovanja i u izradi Izjave opredjeljenja o transformaciji obrazovanja u Bosni i Hercegovini koju su usaglasile sve nadležne obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini. Također, izrađene su Smjernice za online i kombinovano učenje u kontekstu kvalitetnog (i) inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

SC 2. Provesti antidiskriminatorne politike u skladu sa međunarodnim standardima.

P 2.1. Osigurati da obrazovni sadržaj (NPP, udžbenici i drugi nastavni materijali) budu u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima tako da obrazovanje doprinese sprečavanju diskriminacije, razvijanju povjerenja i međusobnog poštovanja te promociji iskrene podrške zajedničkim vrijednostima suživota.

Zajedno sa ekspertima sa Univerziteta u Sarajevu i Univerziteta u Banjoj Luci razvijen je *Priručnik rodno odgovornih metoda podučavanja*, a na osnovu analize 10 obrazovnih jedinica iz STEAM (nauka, tehnologija, inženjerstvo, umjetnost i matematika) oblasti s ciljem identifikacije i eliminacije stereotipnih sadržaja i pristupa u nastavi sa posebnim naglaskom na rodne stereotipe. Ovaj Priručnik se zasniva na konceptima rodno odgovorne pedagogije, interakcija, nastavnih metoda i alata za analizu i prilagođavanje postojećih nastavnih materijala za dalju individualnu upotrebu. Sadržaj navedenog Priručnika je sastavni

dio IT Girls obuka za nastavnike i nastavnice iz nominovanih škola iz Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

P 2.2. Osigurati da sve politike (propisi) i prakse na nivou škola u potpunosti promovišu princip jednakosti i pravo svakog pojedinca na zaštitu od diskriminacije po bilo kojem osnovu.

UNICEF je radio sa obrazovnim vlastima u Kantonu Sarajevo i Unsko-sanskom kantonu kako bi 117 djece (60 djevojčica) u pokretu bilo uključeno u formalno obrazovanje i obezbijedio neformalno obrazovanje u prihvatnim centrima, uključujući pohađanje Akelius digitalne platforme za učenje jezika, podršku u učenju i dopunske časove za 1071 dijete (236 djevojčica). Obrazovne vlasti su dobile podršku u obezbjeđivanju programa stručne obuke za 186 djece migranata i izbjeglica koja borave u prihvatnim centrima. Nadalje, osnovan je centar za učenje u jednoj osnovnoj školi za 30 ukrajinske djece izbjeglica (18 djevojčica).

SC 3. Razviti demokratsku kulturu u školama zasnovanu na načelima (demokratskih) prava i odgovornosti; aktivnog, svrsishodnog i djelotvornog učešća, uključujući učešće u upravljanju; vrijednostima, poštovanju i zaštiti različitosti.

P 3.1. Podržati društveno emancipirajući pristup pravima i odgovornostima (uz priznavanje ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve, efektivne jednakosti za sve, u skladu sa načelom nediskriminacije).

U saradnji sa obrazovnim vlastima razvijeni su edukativni materijali o dječijim pravima i pristupu mentalnom zdravlju za učenike/ice te kao alat za stručno osoblje škola, s ciljem dizanja svijesti kod učenika/ica i omogućavanju pristupa informacijama i postojećim uslugama. Program je implementiran u Republici Srpskoj i tri kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine (Unsko-sanski, Sarajevski i Kanton 10).

SC 4. Osnažiti učenike da postanu kompetentni pojedinci, sposobni za kritičko i inovativno razmišljanje te samim tim potpuno spremni da postanu građani koji efektivno učestvuju u životu raznolikog društva u Bosni i Hercegovini.

P 4.1. Promovisati i podučavati univerzalne vrijednosti (ljudska prava i osnovne slobode, ljudsko dostojanstvo, socijalnu pravdu, demokratiju, kulturnu različitost, ravnopravnost (efektivnu jednakost), vladavinu prava, nediskriminaciju, itd.).

U oblasti izgradnje vještina adolescenata i mladih, u saradnji sa obrazovnim vlastima i školama širom Bosne i Hercegovine, implementira se UPSHIFT program društvenih inovacija. Ovaj program osnažuje adolescente i mlade, a posebno mlade iz marginaliziranih grupa, da postanu društveni inovatori i poduzetnici, i da adresiraju probleme koje identifikuju u svojim lokalnim zajednicama. Program također obučava nastavnike i nastavnice kao mentore u oblasti društvenih inovacija, poduzetništva, i mentorstva.

SC 5. Unaprijediti kompetencije nastavnika i direktora škola kako bi mogli realizovati specifične ciljeve 2, 3, 4 i 5, te pomoći u realizaciji prvog specifičnog cilja.

P 5.1. Ponuditi programe u institucijama za obuku nastavnika na temu ljudskih prava i osnovnih sloboda, ljudskog dostojanstva, socijalne pravde, demokratije, kulturne raznolikosti, jednakosti (efektivna jednakost), vladavine prava, nediskriminacije

Podržan je Univerzitet u Sarajevu i Univerzitet u Banjoj Luci kako bi izgradio održive programe stručnog usavršavanja za buduće nastavnike/ce i nastavnike/ce u praksi. Nadovezujući se na osnove modula za inkluzivno obrazovanje, sa navedenim univerzitetima rađeno je na razvoju novih akreditovanih programa fokusiranih na pedagoške i digitalne vještine nastavnika.

Nadalje, u oblasti inkluzivnog obrazovanja, kreiran je i objavljen prvi Katalog asistivne tehnologije (AT)⁵ u Bosni i Hercegovini, sa informacijama o osnovnim uređajima i sistemima, uz prikaz tržišne dostupnosti i cjenovne pristupačnosti.

Također, pilot projektom primjene komunikatora (AT) novije generacije, obučeno je nastavno osoblje (435 osoba) iz 20 obrazovnih ustanova (10 u Kantonu Sarajevo, 10 u Republici Srpskoj) koje su tehnički opremljene za kontinuiranu primjenu AT.

SC 6. Podržavati kolegijalno učenje i mentorstvo između nastavnog osoblja i škola.

U pogledu specifičnog cilja 6, u Republici Srpskoj, Brčko distriktu Bosne i Hercegovine i 8 kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine, pokrenut je pilot projekat utemeljen na metodi intervizije⁶ s ciljem jačanja mentalne dobrobiti nastavnika i omogućavanja vršnjačke podrške u procesu profesionalnog razvoja i sazrijevanja.

Slijedom svega iznesenog, može se zaključiti da su obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini pokazale snažnu predanost uspostavi kvalitetnog obrazovanja za sve koji je neodvojivo povezan sa inkluzivim obrazovanjem, prije svega usvajanjem dokumenta „Preporuke za politike djelovanja sa Mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja“, jer je riječ o strateškom dokumentu koji će imati trajne efekte na obrazovne politike i prakse u Bosni i Hercegovini.

Navedene Preporuke su postavile temelj za ugradnju Referentnog okvira kompetencija za demokratsku kulturu (RFCDC) u obrazovne sisteme Bosne i Hercegovine. U samo 2 godine provođenja dokumenta učinjen je značajan napredak u ovoj oblasti tako što su već 4 ministarstva obrazovanja uključila

⁵ Pojam asistivna tehnologija (AT) odnosi se na sve uređaje i pomagala, uključujući ona industrijski proizvedena ili krojena i adaptirana, u skladu sa individualnim potrebama, koja se koriste s ciljem povećanja, održavanja ili poboljšanja funkcionalnih sposobnosti osoba sa teškoćama.

⁶ Intervizija je oblik supervizije koju provode sami zaposlenici, a čiji je cilj osnažiti zaposlenika u kvalitetnom obavljanju posla, podići njegovu samosvijest te pružiti mentalno i psihičko rasterećenje od poslovnih problema koji se čine nerješivim.

RFCDK u novoizrađene nastavne planove i programe (Republika Srpska, Sarajevski i Zeničko-dobojski kanton, te Brčko distrikt Bosne i Hercegovine).

Nadalje, stvaranje Mreže obrazovne politike doprinijelo je sistemskom uključivanju kreatora politika i donosilaca odluka u aktivnosti projekta i postizanju rezultata, a time i održivosti procesa izvan vremenskog okvira trajanja Zajedničke akcije.

Učesnici Zajedničke akcije pružili su punu podršku ciljevima i ishodima akcije, i bili su u potpunosti uključeni u realizaciju iste.

Na kraju, aktom Direktorata za demokratsko upravljanje Vijeća Evrope od 10. 03. 2023. godine, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine je službeno informisano da je od 01. 01. 2023. godine započela III faza Zajedničke akcije Evropske unije i Vijeća Evrope „Kvalitetno obrazovanje za sve“, a koja će se nastaviti baviti pružanjem podrške za dalju efektivnu primjenu dokumenta „Preporuke za politike djelovanja sa Mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini“.